

**DOI POEȚI
MĂRTURISITORI:
ALEXEI MATEEVICI
ȘI GRIGORE VIERU
SAU TRANZIȚIA DE LA
MEMORIE LA ISTORIE**

.....
Doctor în filologie, Ana Bantos
Director interimar, Institutul
de Filologie, A.Ș.M.

Poeții nu pot fi niciodată cunoscuți izolat (A. E. Baconsky). Ei trebuie văzuți în contextul vecinătăților și înrudirilor spirituale. Iar în ceea ce-l privește pe Grigore Vieru, este clar că vine din *Limba noastră*, căci domnia sa mizează, ca și Alexei Mateevici, pe *cuvântul* ca loc de întâlnire cu memoria, cu istoria, cu viitorul. Textul celebrei poezii a fost conceput, în primul rând, ca o depunere a mărturiei despre starea limbii române, de acum 90 de ani, în spațiul dintre Prut și Nistru, și, în al doilea rând, ca un îndemn adresat fraților de sânge de a schimba starea lucrurilor, sau, cu alte cuvinte, ca o îndrumare morală. Grigore Vieru, la rândul său, construindu-și universul poetic în *Cântece despre pământ, Cântece de iubire și Cântece despre mama*, alege pentru ele aceeași axă, grija pentru graiul matern, astfel încât opera sa se conturează ca o mărturie a acestui sentiment. Anume din acest motiv poetul Ioan Alexandru îl consideră pe Grigore Vieru „*un poet care și-a asumat greul unui grai trecându-l prin inima sa și, încărcat de răbdare, înțelepciune și nouă frumusețe, îl întoarce semenilor săi care-i deschid de bună voie inima să-l primească, pentru a duce mai demn pe mai departe viața în spiritul dreptății și iubirii*”. Vom aminti că Aristotel, în *Metafizica*, printre multiplele feluri în care se spune ființa distinge și *mărturia*, iar Paul Ricoeur este de părere că „*mărturia constituie structura fundamentală a tranziției de la memorie la istorie*”. Vom aborda în cele ce urmează scrisul celor doi poeți înrudiți prin grija față de graiul matern, aplicând această grilă, precizând că vom ține cont de perspectiva contextului în care a trăit, a activat Mateevici și în care a scris această capodoperă, precum și a celui din timpurile noastre, în care creează Grigore Vieru.

Textul *Limbi noastre* este conceput, deci, ca: a) *mărturisire* și b) ca *îndemn* adresat cititorului de a acorda atenție unui subiect precum ni se prezintă *memoria* care în viziunea lui Mateevici coincide cu *graiul*, cu *limba* poporului său, mult timp neglijată. Menționăm că încă la începutul Evului Mediu Alcuin, într-o adresare a sa către împăratul Carol cel Mare, spunea că memoria „este comoara oricărui lucru”. Anume către această comoară a sufletului se îndreaptă tânărul școlit la Chișinău și Kiev. Vom mai adăuga că Paul Ricoeur consideră memoria ca fiind „o parte din virtutea prudenței, care figurează printre virtuțile majore, alături de curaj, dreptate și cumpătate”. Atragem atenția, de asemenea, asupra faptului că această poezie a lui Alexei Mateevici are la bază un potențial raport între memoria individuală și memoria colectivă. Și Alexei Mateevici a fost preocupat într-o anumită măsură de problema raportului dintre individual și colectiv într-un studiu intitulat *Misli L. N. Tolstogo o religii i ih oțenca*. La scriitorul rus raportul dintre individual și colectiv ia forma dezbaterii despre personal - impersonal, despre individual și universal, despre sentimentul religios conceput ca iubire universală, îndreptată spre tot ce există în univers. Mateevici a fost fără doar și poate influențat de concepțiile lui Tolstoi și lucrul acesta transpare chiar în poezia *Limba noastră*. Dragostea sa față de limba maternă ia forma sentimentului religios față de o valoare ce nu trebuie să dispară. Limba este mai presus de cei care fac uz de ea. Este o valoare morală și este privită din perspectiva iubirii creștine bazată pe luarea aminte la factorul supraindividual. Or, caracterul original și primordial al memoriei individuale are rădăcini în utilizarea limbajului comun și în psihologia sumară ce permit aceste utilizări - ne atrage atenția hermeneutul francez: „...în memorie pare să rezide legătura originară a conștiinței cu trecutul”.

De reținut faptul că tradiția privirii interioare de care este strâns legată arta modernă, dar și memoria, duce spre Antichitate și spre tradiția creștină. Paul Ricoeur consideră că anume Sfântul Augustin „a inventat interioritatea pe fondul experienței creștine a convertirii” (Paul Ricoeur *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, 2004; p.120). Nu în zadar Sfântul Augustin, cea mai citită carte a căruia este intitulată *Confesiunile* e considerat precursorul modernilor, care, la începutul secolului al XX-lea se revendicau de la el. Am amintit aceste lucruri deoarece discursul lui Alexei Mateevici, venind din sfera vieții religioase, este orientat să convertească adresatul spre interiorizarea viziunii. În mod similar

procedează și poetul Vieru care din perspectiva timpului în care se lansa, un timp ideologizat excesiv, impune un alt punct de vedere asupra artei. El se detașează de ideologia devoratoare, deplasându-se spre universul plin de grație divină a celor mici, sau spre universul celor îndrăgostiți: *Cea mai dulce politică / Pe care o salutăm, / E această duminică, / În care ne sărutăm* - scria poetul în anii 80.

Unitatea interioară a poeziei lui Grigore Vieru se menține datorită substratului religios revelat prin omniprezența forței maternității care adună în ea, ca într-un centru al sacralității, satul, copilăria, casa părintească, iubita, izvorul, lacrima, ploaia. Dacă „duminică” este cea care pivotează timpul sacru, atunci ludicul marchează, din același punct de vedere, spațiul, iar cântecul și magia, la rândul lor, contribuie la desfășurarea universului liric vierean sub semnul liturgicului spre care e orientată lupta cu singurătatea, cu înstrăinarea și ieșirea dintr-un timp a-religios, a-ciclic al totalitarismului, al neamului său adunat în versurile poetului nostru ca într-o icoană: *O, neamule, tu, / adunat grămăjoară, / ai putea să încapi / într-o singură icoană.*

Tradusă în limbajul lui Mateevici, această icoană este *Limba noastră*. În acest punct cei doi poeți se întâlnesc cu un alt basarabean, cu lingvistul supranumit „al secolului al XXI-lea”, Eugen

Coșeriu, care considera că într-un cuvânt poate fi citită istoria întregă a unui popor.

Deci, pentru a-i vorbi celui căruia i se adresează, atât Mateevici, cât și Vieru îl pregătesc, montându-l pe unda comunicării liturgice, a interiorității, încercând, ca și cum, să anihileze divizarea subiectului uman în transcendent și empiric. Însă limbajul este unul comun, fapt ce denotă intenția autorilor de a-l îndrepta pe cel căruia i se adresează spre fâgașul memoriei colective. Când Vieru a fost învinuit că e prea simplu, a dat replica următoare: *Eu nu a fi simplu râvnesc, ci a fi înțeles*, pentru el fiind esențială accederea la inima cititorului de rând.

Provocându-l pe cititor să-și caute interioritatea, Alexei Mateevici îl conduce pe drumul căutării propriei identități, căci limba se identifică, în fapt, cu persoana. Pledoaria în favoarea limbii ia aspectul meditației grave, patetice, înălțătoare. Este vorba de căutarea îndumnezeirii prin cuvânt, motivația aflându-se chiar în **Cartea Cărților**, cum e numită **Biblia**, în care scrie că *întru început a fost cuvântul*. Toate acestea se explică prin faptul că Mateevici vine către cititor din sfera religiei. Prin urmare, și mijloacele de transportare a mesajului artistic și ideatic sunt corespunzătoare, printre acestea evidențiindu-se, în primul rând, tonul persuasiv, forța de convingere pe care mizează autorul. Poetul Mateevici, dedublat de

Ședința festivă a Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică. 30 august 2007

preotul Mateevici, își construiește discursul la modul liturgic și în cheia predicilor. Substratul religios, frecvent analizat, în versurile lui Alexei Mateevici funcționează inclusiv datorită unui mecanism subtil, care constă în subordonarea subiectului față de cuvântul creator, înainte de a se subordona față de cuvântul uzual. Alexei Mateevici face un fel de “fenomenologie” a memoriei pe care o descoperă în *adâncuri înfundată*. Memoria conjugată cu timpul (cu durată) pune în evidență un fapt deosebit de important: poetul limbii noastre nu pur și simplu evocă un caz de neglijență, el atrage atenția asupra legăturii dintre timpuri și pune accentul pe valorile spirituale care fac posibilă funcționarea acestei legături. Poate anume din această cauză cele mai importante valori la care se referă Mateevici în creația sa țin de stratul arhaic și cel religios.

Așadar, Mateevici întreprinde o expediție în adâncuri pentru a descoperi începuturile și pentru a pune în ordine memoria cititorului, memorie al cărui punct incipient îl află în grai, în *limba vechilor cazanii*. Poetul se angajează într-o acțiune de anihilare a unui imens lapsus al memoriei, de punere în ordine a unui domeniu acoperit de paragina uitării: *colbul*, *slinul*, *mucegaiul* trebuie anihilate pentru ca graiul să-și recapete strălucirea, iar omul – încrederea în propriul eu.

Scoaterea din inerția uitării ia forma provocării

fiorului, a vibrației sufletești, a *cercurilor*, despre care scriitoarea franceză Nathalie Sarraute consideră că există în fiecare dintre noi și care fie se amplifică, fie se prăbușesc în fiecare din noi, în funcție de cum știm să ne apărăm demnitatea, independența. Anume în acest sens Mateevici este deschizătorul drumului spre demnitatea și independența pe care basarabeanul și le-a manifestat plenar în anii 80-90 ai secolului trecut, proces la care a participat din plin generația lui Grigore Vieru, Liviu Damian, Ion Vatamanu, Victor Teleucă, Dumitru Matcovschi, Anatol Codru, lor revenindu-le o misiune deosebit de grea: să fie călăuză poporului avântat în lupta de emancipare.

Mateevici investighează un teren la care s-ar părea că accesul lipsește cu desăvârșire. *Slinul*, *colbul*, *mucegaiul* sunt metafore elocvente în această situație. Personajul liric este amplasat în interioritatea sufocantă a unor realități lingvistice în care comunicarea este aproape sau în totalitate nulă, cuvintele uitate fiind mai slabe decât sensul lor. Cu certitudine, este vorba aici despre intuirea unei crize a valorilor, cum definim noi astăzi fenomenul neglijării reperelor spirituale. Anume această criză pune problema originii sentimentelor morale care transpare și la Mateevici, iar mai târziu și la scriitorii de după cel de al doilea război mondial, generație care și-a conceput creația la confluența valențelor etice și ale celor estetice. Și totuși,

Înmânarea accesoriilor de Doctor Honoris Causa al A.Ș.M. lui Grigore Vieru. 30 august 2007

Laudatio lui Grigore Vieru

Alexei Mateevici a activat într-un timp definit, în Europa, drept al modernității, căci, precum se știe, acum nouăzeci de ani, când a fost plămuită poezia **Limba noastră**, în cultura occidentală aveau loc spectaculoase schimbări de formule artistice. Așa stând lucrurile, chiar dacă poetul nostru se afla într-un anumit context socio-cultural, marcat de legătura strânsă cu valorile autohtone, tradiționale, era, fără doar și poate, contaminat de atmosfera care domina în Europa la acea vreme. Acest lucru transpare chiar în analiza concepțiilor religioase ale lui Tolstoi din studiul amintit, precum și în lucrarea sa de licență consacrată filozofului german Fehner. Cu atât mai interesantă ni se pare atenția sa concentrată asupra stării de fapte în problema limbii și asupra valorilor folclorice, asupra tradițiilor. Exemplul acesta e comparabil cu cel al lingvistului Eugen Coșeriu care întors la baștină în ultimii ani ai vieții, nu va conțeni să sublinieze miracolul păstrării limbii române în Moldova la Răsărit de Prut. De fiecare dată când cineva se avânta în complimente la adresa-i, el spunea: „Nu eu merit laudele, ci voi, căci ați rezistat în condiții extrem de dificile”. Rezistența la care se referă Coșeriu s-a reperat pe imboldul dat de către Mateevici, precum și pe creația lui Grigore Vieru.

Tonul poeziei lui Mateevici este unul mobilizator, adresat confracților săi pentru a-i trezi din somnul nepăsării, viziunea fiind una contaminată

de accente romantice, foarte potrivite scopului. Este ca și cum eu-l ar vorbi cu sine însuși: *Înviați-vă dar graiul*, sau: *Strângeți piatra lucitoare* este adresarea celui care vorbește în numele comunității unite, prin *doina dorurilor noastre*, prin *limba noastră* care e *numai cântec*, adică prin tot ceea ce unește. Adresându-se celor care sunt, de fapt, ai săi, Mateevici pune accentul pe nevoia omului de a dialoga cu sine însuși. Dialogul acesta nu e altceva decât *comunicarea internă* care e foarte necesară omului. Poate că anume din această cauză în perioada postbelică *Limba noastră* nu a fost prea mult difuzată, căci comunismul, totalitarismul „a distrus tocmai comunicarea internă: conștiința, dialogul cu sine ca Altul”. (Bogdan Ghiu, *Comunicarea internă, comunicare externă*. Revista „Cuvântul”, serie nouă, nr.3, 2007, p. 23). Mateevici exprimă, de fapt, necesitatea accederii la conștiința de sine. La fel a procedat și Grigore Vieru care, împreună cu confracții săi de generație au purces la exprimarea sensibilității autohtone aprofundate. Lirismul mult căutat în anii 60, nu numai în poezie, dar și în proză și chiar și în teatru, anume în felul acesta se explică. El se înrudește cu reflexivitatea și cu introspecția melancolică eminesciană. Cât privește *Legământul* vierean cu Eminescu este unul special și se explică prin necesitatea schimbării perspectivei asupra artei, a deideologizării ei.

Foto: Vladimir Colos

Omagiu lui Grigore Vieru. Ex-președintele Academiei Române, acad. Eugen Simion. 30 august 2007

Mateevici trece peste condițiile în care s-a aflat graiul său, discursul autorului fiind concentrat asupra tonului mobilizator și asupra miracolului reînvierii limbii. Reînvierea graiului face parte dintr-un „proiect”, ca să-i spunem așa, al efortului de păstrare a valorilor morale și presupune punerea în mișcare a unor resorturi pierdute în uitare. Anume asupra acestora se va concentra cea mai bună parte a literaturii de la noi în perioada postbelică. Vârful de lance în proză va fi Ion Druță, iar în poezie Grigore Vieru. Într-un timp prin excelență ateist ei au pus, asemenea lui Mateevici, accentul pe valoarea religioasă a vieții. Intuiția lor artistică i-a condus către această zonă unica a spiritualității autohtone, capabilă, în viziunea lor, să facă posibilă redresarea situației de criză a valorilor spirituale.

Cărțile lui Grigore Vieru, cele dedicate micuților *Alarma* (1957), *Muzicuțe* (1958), *La fereastra cu minuni* (1960), *Făt-Frumos curcubeul și Bună ziua, fulgilor!* (1961), *Poezii de seama voastră* (1967), *Trei iezii*, *Abecedarul* (1970) (elaborat împreună cu S. Vangheli și pictorul Igor Vieru), *Albinuța* (1980) sunt, de fapt, ferestre deschise, în primul rând, spre minunea graiului matern. Mai târziu se va orienta spre cititorul matur pentru care va scrie numeroase volume de versuri: *Versuri* (1965), *Numele tău* (1968), *Un verde ne vede* (1976), *Taina care mă apără* (1983), *Cel care sunt* (1987), *Fiindcă iubesc* (1980), *Steaua de vineri* (1978), *Rădăcina de foc* (1988), *Hristos nu are nici o vină* (1991), *Rugăciune pentru mama* (1994) *Strigat-am către tine* (1999), volume antologice: *Scrieri alese*, *Acum și în veac* (patru ediții: 1997, 1999, 2000, 2001) ș. a., însă într-o profesiune de credință va susține: *Poezia mea de acolo pornește, din copilărie*. Ferice de copii care au descoperit și mai descoperă încă miracolele limbii materne prin intermediul versurilor lui Grigore Vieru: *Pe ramul verde tace/O pasăre măiastră./Cu drag și cu mirare/Ascultă limba noastră/De-ar spune și cuvinte./Când cântă la fereastră./Ea le-ar lua, știu bine./Din limba sfântă a noastră!* Chiar și un singur exemplu, cum e acesta, este o dovadă că Vieru și-a conceput creația în spiritul lui Mateevici. Probabil anume din această cauză autorul *verdelui ce ne vede*, apreciat, de exemplu, de către criticul literar Alex. Ștefănescu pentru „conștiința valorii imense a limbii”, a ajuns să fie, după cum observă și criticul Theodor Codreanu, *cel mai citit scriitor român din toate timpurile*. Dar lucrul acesta s-a întâmplat, deoarece însuși poetul și-a crescut cititorii. Fiind în Franța în componența unei delegații care a participat la lansarea antologiei *Echos poetiques bessarabienne*, le spuneam

participanților la eveniment că francezii nu au un scriitor contemporan care să se bucure de atâția cititori câți are Grigore Vieru. Fenomenul acesta se explică prin faptul că în spațiul nostru, în perioada postbelică, relația scriitor-cititor a fost una specială. Scriitorii au fost puși în situația de a se orienta spre cititor pentru a-i da curajul regăsirii propriului eu. Anume așa se explică interiorizarea, care în peisajul nostru literar este diferită de fenomenul similar caracteristic literaturii moderne de la începutul secolului al XX-lea. Spre deosebire de scriitorul de atunci, captat de diversificarea formulelor artistice, favorizat fiind și de psihanaliza lui Freud care făcea carieră în epocă, scriitorii de la noi, în perioada postbelică, vor căuta interioritatea pentru a-și regăsi sine-le. Ceea ce îl preocupă pe Grigore Vieru este sentimentul libertății interioare și revenirea la niște modele existențiale verificate de multe generații. De aceea, imaginea de sine include: ziua de duminică „la alba-ne căsuță curată ca un ou” și „casa văduvă și tristă de la margine de Prut”, „azima”, diminețile reci de toamnă în care personajul liric, învelit cu greul colorat al lăicerelor, aude rudele vorbind în șoaptă. Imaginea în care descoperim o copilărie plină de singurătate, cum este cea din poezia *Melcul* (*Pleacă soarele cel bun, / Eu mă culc povești-mi spun. / Dar nici una nu-i frumoasă. / Greu e singurel în casă*), precum și a copilăriei în general, imaginea fiului pierdut în război (vezi poezia *Cămășile*) sau a tatălui (vezi poezia *Formular*) completează universul exilului interior din poezia lui Grigore Vieru, care motivează întru totul implicarea sa ulterioară în lupta de emancipare a conaționalilor săi, scriind numeroase poezii mobilizatoare consacrate revenirii la scrisul latin și punerii limbii române în drepturile ei firești, texte pentru cântece la fel de înflăcărate ca ale lui Mateevici. Se desprinde din toate acestea configurația unui itinerar identitar vechi, aproape biblic. Dar nu lipsesc nici accentele modernității specifice insului acaparat de viteze. Mai exact, este vorba de imaginea omului care presimte criza unei modernități ce culminează, astăzi, cu generația omului „furat” de calculator.

De acolo, din sfera aprofundată a trăirii simple, aproape arhaice, din sfera exilului interior, poetul, aflat în căutarea rădăcinilor strămoșești, optează în favoarea marginalizării limbajului de lemn. În locul acestuia el propune limbajul simțurilor, al simplității concepute ca un fir al Ariadnei, capabil de a ne redescoperi calea pierdută către strămoși, către rădăcini. Simplitatea versului lui Grigore Vieru se explică prin vizionarismul său care pune

pe seama poeziei o dinamică colectivă capabilă să stimuleze atât redescoperirea rădăcinilor, cât și a resorturilor sentimentelor adevărate. Iată un exemplu: *Ca un copil aștept dimineața/ Până la lacrimi mi-e dragă viața!* Acesta e un mesaj incredibil de optimist, lansat din întunericul nopții despicate cu fulgerul mării iubiri de viață. Este curioasă depășirea stării exilului interior din poezia lui Vieru, prin optimismul dătător de libertate interioară, numai astfel fiind posibilă armonia originală spre care tinde autorul, nutrind o vagă nostalgie a limbajului primordial. Vizionarismul lui Vieru, ca și al tuturor autorilor șase- și șaptezeciști, s-a născut din reticența față de realitatea ideologică. De aceea ei vor pleda pentru redarea vigoriei limbii materne, aceasta constituindu-se ca o ultimă redută a celui care scrie. *Mama, graiul* (este și titlul unei antologii de poezie alcătuit de către Grigore Vieru), *numele* (să nu uităm că *Numele tău* [1968] este un volum de versuri de mare rezonanță în epocă), *plaiul* constituie punctele de reper ale creației lui Grigore Vieru. Explicația frecvenței acestor motive prezente și în poezia altor scriitori din aceeași generație ține de criza identitară pe care personajul literar basarabean o resimte. Rupt de albia firească a culturii românești, care devenise un tabu, scriitorului îi revine soarta de a se referi la *sine-le* său, la un *sine* sau un *eu* care are nevoie de identificare. Așa se explică reflexivitatea de care literatura basarabeană abundă, *eu-l* reflexiv al autorului operând prin grila unui *sine* colectiv. La Grigore Vieru conștiința reflexivă ia forma cântecului, cântecul fiind, precum se știe, o formă de exteriorizare a asupritului, autorul convertind suferința într-o formă primară a reflexivității, în cântec. Retragerea în *sine* o citim și în titlul *Numele tău*, acesta semnificând *sine-le* nominal, legătura cu familia, cu neamul. De precizat în acest context că termeni precum sunt „străvechi”, „primar”, „primordial” și „arhaic” au o altă semnificație, comportă mai curând sensul de „profund”, „autentic”. Relația cea mai „profundă”, mai „veche” rămâne a fi relația cu mama, care pentru Grigore Vieru semnifică relația sacră cu Dumnezeu. Mai multe titluri de poezii sunt relevante în acest sens: *Făptura mamei*, *Măinile mamei*, *Ochii mamei*, *Părul mamei* etc. Procedând astfel, autorul umple golul generat de pierderea *Sine-lui*, sursele *Eu-lui* regăsindu-le și într-un *Noi* comunitar care este neamul sau într-un timp al copilăriei. Creația lui Grigore Vieru destinată micilor cititori, atât de

bine cunoscută și îndrăgită, își dezvăluie pe deplin sensurile anume în acest context. Grigore Vieru s-a impus și se impune prin curajul de a crede până la capăt, căci, precum spune Domnia sa *Cine crede până la capăt, se dezleagă de spaimă*. Este vorba, în primul rând, de credința în puterea *cuvântului*. Prin creația sa Grigore Vieru a cultivat și cultivă **caracterul**, iar caracterul, precum se știe, nu poate fi înlocuit de inteligență, oricât de multă ar avea-o intelectualitatea științifică și artistică. Abia privită din perspectiva poemului *Limba noastră* întreaga creație a lui Grigore Vieru, ni se prezintă în lumina ei adevărată. Căci Vieru a vibrat și vibrează ca nimeni altul la chemarea înaintașului său dedicându-se graiului matern, poemele sale fiind neîntrecute în frumusețe în tot peisajul limbii române. Societatea întreagă de la noi îi este recunoscătoare lui Grigore Vieru pentru întreaga sa creație iar Academia de Științe a Moldovei, conferindu-i astăzi titlul onorific de Doctor Honoris Causa, confirmă acest lucru. Îl felicităm pe poetul și cetățeanul Grigore Vieru cu acest prilej, dorindu-i multă sănătate, pentru că acum are nevoie mai mult ca oricând de ea, putere de muncă și inspirație pe tărâmul creației.

Vivat, crescat, floreat!

Discurs rostit cu prilejul conferirii lui Grigore Vieru a titlului Doctor Honoris Causa al A.Ș.M. 30 august 2007.

Foto: Vladimir Colos

Expoziție în sediul A.Ș.M.